

TURKISH HISTORIOGRAPHY IN ACCORDANCE WITH IDEA OF HISTORIAN KERIM K. KEY

TARİHÇİ KERİM K. KEY'İN DÜŞÜNCELERİ DOĞRULTUSUNDA TÜRK
TARİHÇİLİĞİ

İrşad Sami YUCA¹

Abstract

In the first step of this study, will hold the brief history life of Kerim Kami Key who was the son of Liberal Entente and poet Hüseyin Kami. He was born in Istanbul, 1913. Key, complete the required training in Istanbul, in 1939 he moving to the United States then received the US citizenship in 1942. He did his MA and doctorate on the historical development and the origins of modern Turkey. In his long academic life, lectured on history, trade, Middle East and modern Turkey throughout various universities of the United States. The real purpose of this is that to revise the evaluation of Key's importance of thinking about modern Turkish historiography is to provide information to the new Turkish generation of the historians.

Key Words: Kerim K. Key, Historiographical, Turkish Historiography

Özet

Bu çalışmanın ilk aşamasında Osmanlı'nın son yıllarında İtilafçı Şair Hüseyin Kami'nin oğlu olarak 1913 yılında dünya gelen Kerim Kami Key'in kısa tarihçe-i hayatı ele alınacaktır. Key, İstanbul'da gerekli eğitimlerini tamamlayıp 1939 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleştikten sonra 1942 yılında Amerikan vatandaşlığına geçer. Yüksek lisansını ve doktorasını modern Türkiye'nin gelişimi ve kökenleri üzerine yapar. Akademik hayatının uzun yılları boyunca ABD'nin çeşitli üniversitelerinde tarih, ticaret ve Ortadoğu üzerine dersler vererek geçirir. Bu çalışmanın gerçek amacı ise Key'in Modern Türk tarihçiliği hakkında düşüncelerinin önemi doğrultusunda yeniden gözden geçirilip değerlendirilmesiyle yeni nesil Türk tarihçilerinin bilgisine sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kerim K. Key, Tarih Yazımı, Türk Tarihçiliği

¹ Yrd. Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi T.C. Tarihi ABD., s.yuca@alparslan.edu.tr

Giriş

Hayatı

Osmanlı'nın son yılları gündelik hayatı sürdürme ve geleceğe umutla bakmanın en zor olduğu bir dönemi ifade eder. Bu dönemi yaşamış olanların hayatlarının ilerleyen zamanlarında bu zaman aralığının tesirlerini eserlerinde görmek mümkündür. Bu şahıslardan birisi de Kerim Kami Key'dir. Osmanlı'nın ağır sosyal, siyasal ve ekonomik bunalımlarının dayanılmaz hale geldiği bir süreç ile İttihat ve Terakki'nin ülkede kurduğu yeni iktidar yapısı ve yeni toplumsal dönüşümlerin yaşandığı bir süreçte Key, 21 Mayıs 1913'te İstanbul'da doğar.² Baba tarafından ailesi Dağıstan kökenli olup babası şair ve gazeteci Hüseyin Kami Efendi'dir. Babası son dönem Osmanlı aydınlarından ve gazetecilerinden birisi olmasının yanı sıra İtilafçı kimliğiyle de İttihat ve Terakki'ye muhalif bir kişidir. Hüseyin Kami Efendi, vatansever ve Türkçü fikirlere gönül vermiş birisi olmasına karşın İttihat ve Terakki yönetiminin anti hürriyetçi tavırlarına karşı protesto diline kalemiyle başvurmuş olması onun sürgünler ve tahkikatlara uğramasına neden olur. Ancak kendisi fikirlerinin doğruluğuna bağlı kalarak mücadelesinde yılmamış ve 1911'de Divançe-i Dehri adlı eserini yayınlayınca İTC'nin sert tepkisiyle karşılaşır. 1916 yılında Konya/Karaman'da sürgün bulunduğu dönemde faili meçhul bir olayla öldürülür.³

Hüseyin Kami Efendi'nin İTC'nin tertip ettiği bir olaya kurban gitmesi aileyi derinden sarsar. Aile zor ekonomik koşullarla karşı karşıya kalmasına karşın hayatta tutunmaya gayret gösterir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte böylesi bir kuşağın temsilcisi olan Key, çalışkan bir öğrenci olup Robert Koleji'nde ticaret ve ekonomi alanında lisans mezuniyeti derecesini almayı başarır. İyi derecede İngilizce bilen Key, erken cumhuriyet yıllarının zorlu ekonomik koşullarına bağlı olarak "Cook Tours" adlı firmada bilet satış elemanı olarak çalışmaya başlar. Ancak Key, sürekli okuyan ve tarihe güçlü bir merakla bağlanmış olup, durmadan İstanbul'un kütüphanelerinde Türk modernleşmesi ve Ortadoğu tarihi üzerine okumalar yapar. Bu zaman zarfında Slav ve yakın doğu tarihi uzmanı Amerikalı tarihçi Dr. Robert J. Kerner'sin kaleme aldığı "The Balkan Conferences and The Balkan Entente" adlı eserinde tarihi olayları ele alışına ve yorumlayışına hayran kalır. Eser, onda öylesine derin bir etki bırakır ki kendisinde güçlü bir şekilde Amerika'ya gitme isteği doğar. Bu süreçte çalıştığı firmadan Amerika'ya bir bilet satın alarak Ağustos 1939'da bu ülkeye gelir. Kısa bir zaman içerisinde Dr. Kerner gibi dönemin önemli bir tarihçisinin görev yaptığı University of California'daki Slav Çalışmaları adlı bölüme kayıt yapar.⁴ 1942 yılında ise Amerikan vatandaşlığına geçer.⁵

Key, University of California'da Balkanlar, Yakın ve Uzak Doğu ile Slav'larla ilgili tarih, sosyoloji, siyaset ve antropolojiyle alakalı dersler alır. Dr. Kerner'in danışmanlığında "Origins of the Nationalist Turkish Republic" adlı yüksek lisans çalışmasını 1940 yılında tamamlar.⁶ Doktora çalışmasına 1948 yılında The American University'de başlar. Tez

² Hal Johnson, "Delightful Turk", Berkley Daily Gazette, 10 July 1941.; Ayrıca Key'in doğum ve ölüm kayıtları için bkz. Social Security Death Index, <http://www.mocavo.com/Kerim-Key-1913-1996-Social-Security-Death-Index/14854248918637889928?>.

³ Ezel Erverdi, Mustafa Kutlu, İsmail Kara, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt: 5, Dergah Yayınları, İstanbul, 1982. s. 130.; Ali Sarıca, "Hüseyin Kami'nin Hayatı ve Eserleri", Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak, 2012, s. 1-14.; Y. Güneş, "Hürriyet ve İtilafçı Şair Hüseyin Kami", Tarih ve Toplum, Sayı: 43, Temmuz 1987, ss. 6-8.

⁴ Hal Johnson, "Delightful Turk", Berkley Daily Gazette, 10 July 1941.; Stephen Kotkin, "Robert Kerner and the Northeast Asia Seminar", Acta Slavica, Volume: 15, 1997, ss. 93-113.

⁵ Lands East; bthe Near and Middle East Magazine, Vol. 5-6., Near East Society, Middle East Institute, Washington, 1952, s. 31.

⁶ University of California, Berkely Kütüphanesi, <http://oskicat.berkeley.edu/record=b15575045-S1>

başlığı “*The Ottoman Intellectuals and Young Turk Reformation of 1908*”dir.⁷ Key bu çalışmasında, 19. yüzyıl Osmanlı aydın sınıfının gelişiminde etkili olan düşünce unsurlarını, Jön Türk hareketini ve 1908 devrimine gidilen siyasi süreci analiz eder. Uzun yıllar The University of American’da Tarih ve Uluslararası Ticaret bölümlerinde tarih, ticaret, Ortadoğu ve Türk tarihi üzerine dersler vererek sayısız lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencisi yetiştirir.⁸ Tarih ve siyaset konularında şu önemli kitapları kaleme alır: *An outline of Modern Turkish Historiography* (1954), *Namik Kemal, Patriotic Poet of Turkey: An Inquiry into the Study of Namik Kemal* (1955), *The State of Qatar: An Economic and Commercial Survey* (1976), *Archival Repositories of Istanbul* (1952), *Some Observation on Modern Historiography* (1966), *An Introduction: Arabic Historians and Historiography* (1963), *Turkey Position in World Affairs* (1940).

Key, modern Türk tarihçiliği hakkında yazdığı risalesine kaynak temin etmek için tarihçi Enver Behnan Şapolyo’dan yardım alır. İki tarihçi arasında “Genel Türk” tarihi ve önemi hakkında bilgi alışverişleri gerçekleşir. Şapolyo, Kerim K. Key’e 6 Mart 1955 tarihinde kaleme aldığı mektubuyla birlikte “Türk Tarihi ve Modern Türk Tarihçiliği” ile ilgili belge ve materyaller de gönderir. Kerim K. Key de cevaben kaleme yazdığı mektubuyla birlikte “*An Outline Of Modern Turkish Historiography*” adlı eserinin bir nüshasını imzalayarak Şapolyo’ya gönderir.⁹

Osmanlı Dönemi Türk Tarihçiliği Hakkındaki Düşünceleri

Key’e göre erken dönemde Türk tarihçiliği İslami gelenek ve Osmanlı Hanedanlığının siyasi etkisi altında şekil almıştır. Ancak Ortaçağdan, Yeniçağa geçişte İranlı tarihçi Raşid el-din Tabib (1247-1318) ile Kuzey Afrikalı sosyoloji ve tarih bilgini İbn-i Haldun’un (1332-1406) eserleri ve görüşleri birtakım yenilikler ve derinlikli bir etkiyi başlatır. 18. yüzyıla değin tarihçilik alanında zengin bir literatür ortaya çıkmasına karşın bu dönemden itibaren Osmanlı’nın kendi siyasi ihtişamında yaşadığı gerileme krizine eş zamanlı olarak Türk tarihçiliği de etkilenir.¹⁰

Türk tarihçiliğinin dönüm noktalarından birisi olarak Tanzimat’ı işaret eden Key, bu dönemden itibaren Osmanlı’da önemli ölçüde Batılı/Avrupalı tarzdaki tarih yazım metotlarının ve anlayışlarının izleri görülmeye başladığını ifade eder. Her ne kadar modern Türk tarih yazımı ve anlayışlarının ki buna Cumhuriyet dönemi tarihçiliği de dâhildir, kökenlerinde geleneksel Türk tarih yazımının örnekleri bulunsa da Avrupalı tarzın etkisini 19. yüzyıldan itibaren görmek mümkündür. Özellikle bu etkileşimde köprü olma görevinin Genç Osmanlılar eliyle yürütüldüğünü ayrıca dile getirir.¹¹

Key, geleneksel Osmanlı tarih yazıcılığının ilk örneklerinin sultanların ve kahramanların yapıp etiklerinin anlatımı biçiminde ortaya çıktığını ifade eder. Şehnameler, Türk tarih yazıcılığının ilk biyografi tarzındaki örnekleridir. Tarih yazımı 15. yüzyıldan itibaren Aşıkpaşazade’nin kaleme aldığı “*Tevarih-i Ali Osman*” geleneğinin etkisinde yürür. 17. yüzyılın ikinci yarısında ilk resmi vakanüvis sıfatını alan Mustafa Naima’nın (1652-1715) çalışmaları 20. yüzyılın ilk çeyreğine değin bir gelenek haline dönüşerek daha olgun eserleri meydana çıkartır. Bu gelenek Osmanlı tarihinin anlaşılmasında önemli ve zengin bir literatürün oluşmasına da vesile olur. Osmanlı Türk tarih yazıcılığında yazılmış önemli eserlerin çoğu el yazması eserlerdir. Key’in önemli gördüğü bazı eserler şunlardır: *Naima Tarihi* (1591-1659), *Raşid Tarihi*

⁷ Sedat Laçiner, *Turkey and The World*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001, s. 75.

⁸ Catalog Issue, *The American University*, Washington, 1967-1968, s. 349. ; Robert Cecil Cook, *Who’s Who in American Education*, Washington, 1963, s. 748.

⁹ Kerim K. Key tarafından 14 Mart 1954 tarihinde kaleme aldığı mektup. Bu mektup Enver Behnan Şapolyo’nun Kişisel Arşivi’nde bulunup, kızı Aytek Şapolyo Anmaç’tan 5 Aralık 2012’de alınmıştır.

¹⁰ Kerim K. Key, *An Outline of Modern Turkish Historiography*, Kağıt ve Basım İşleri A.Ş., İstanbul, 1954, s. 1.

¹¹ Kerim K. Key, *An Outline of Modern Turkish Historiography...*, s. 1.

(1660-1721), Asım Tarihi (1722-1728), Suphi Tarihi (1730-1743), İzzi Tarihi (1744-1752), Vasıf Tarihi (1752-1772), Cevdet Tarihi (1774-1825) ve Lutfi Tarihi'dir (1825-1876).¹²

Ayrıca Mütercim Asım Efendi Tarihi (1787-1808) ve Şanizade Tarihi (1808-1820) 19. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılmış kıymetli eserler arasında sayılmaktadır. Özellikle Şanizade gibi devrin önemli bir tarihçisinin kaleme aldığı eserinde Fransız eserlerinden de faydalanmış olmasını oldukça önemli bulur. Söz konusu çalışmanın Türk tarih yazımındaki batılı eserlerin izini görmedeki ilk eser olma hüviyetini taşıdığını ifade eder.¹³

Osmanlı döneminde meydana gelmiş olan tarih yazımını iki döneme ayıran Key, bu ayırımın temel noktasının Avrupalı tarzdaki tarih yazma biçimlerinin etkisinin görülmeye başlandığı Tanzimat dönemi tarih yazım devrinin öncesine ayrışmasıyla başladığını ifade eder. Tanzimat sürecinin bu ayrışmada önemli bir dönüm noktası teşkil etmesini Avrupa'da eğitim almış genç aydın ve bürokratik sınıfın liberalizm ve milliyetçi düşünce tarzlarının etkisinde kalmasına bağlamaktadır. Yeni neslin temsilcileri batılı fikirlere açık aydın tipolojisi çerçevesinde geçmişin bilgisini yeniden yorumlarken bu düşüncelerin oluşturduğu cazipliği kullanmaya özen göstermişlerdir.¹⁴

Key'e göre Türk tarihçiliğinde metodolojik türdeki ilk çalışma da Tanzimat dönemine denk gelir. Vefik Paşa'nın 1863'te Tasvir-i Efkâr'da yayınlanan "Hikmet-i Tarih" adlı makalesi bu tarih anlayışına ilk örnek niteliğindedir. İkinci bir çalışma ise Gelenbevizade Ahmet Tefik tarafından kaleme alınan "Hamidet'ül Usul" (1878) adlı eserdir. 1871 yılında Süleyman Paşa tarafından yazılan altı sayfalık bir tarih risalesi tarih metodolojisi hakkında olup bu çalışması askeri okullarda okutulmuştur. Bir diğer önemli çalışması da "Tarih-i Alem" (1876) olup, bu eseri yazıldığı dönemde İslam öncesi Türk tarihine geniş yer vermesiyle bilinir.¹⁵

Tanzimat'ın geleneksel Osmanlı politik düşüncesinde ve aydın sınıfının geleneksel karakterinde de bir takım değişiklikleri meydana getirdiğini düşünen Key, Osmanlılık düşüncesini kısa ömürlü bir siyasi akım olarak görür. Ancak gerçekte etkisini giderek artıracak olan siyasi akım Türkçülüktür. Bu düşünme biçimi 19-20. yüzyıllar arasında Türk tarihçiliğini de dönüştüren belirleyici bir unsur olacaktır. Bu zaman zarfında Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal gibi genç aydınların kaleminden çıkan eserler sonraki kuşakların Türk milliyetçiliği ve vatan kavramı ekseninde tarih yazımına yakınlık duymalarına katkı sağlar. Ayrıca bu Türkçü ve vatansever karakterdeki aydınların kaleme aldıkları eserleri öz Türkçe ile yazmaya gayret gösterdikleri de bir diğer ayrıntıdır.¹⁶

Key'in Türk tarihçiliği hakkında öne sürdüğü temel değişim 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı aydınının, Batının fikir ve ilmi metotlarına olan hayranlıklarının göze çarpmasıyla alakadardır. Bu dönemin aydınlarının, Avrupa'da şekillenen bazı fikir akımlarını direkt alsalar da genellikle kendi toplumunun özelliklerini dikkate alarak bu fikirlerin topluma adaptasyonunun oluşması için de bir özel gayret sarf

¹² Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 2.

¹³ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 2.

¹⁴ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., 1954, s. 2.; Enver Ziya Karal, "Tanzimat'tan Evvel Garphlaşma Hareketleri 1718-1839", Tanzimat, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.; Bernard Lewis, "The Impact of the French Revolution in Turkey", Journal of World History, Vol: 1, July 1953.

¹⁵ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 3.; Aydın Efe, "Süleyman Hüsnü Paşa'nın Tarih Anlayışı", Kazım Karabekir Eğitim Fköltesi Dergisi, Sayı: 9, 2004, ss. 209-215.

¹⁶ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 3.; Kerim K. Key, "Trends in Modern Turkish Literature", Muslim World, Vol: XLVII, October 1957, ss. 318-328.

ettiklerini dile getirir.¹⁷ Kısaca Batılı fikirlerin daha yerel dinamiklerle özdeşleştirilerek halka aktarımında bir gayretlerinin de var olduğunun bilinmesini ister.

Türk tarih yazımında Key, Ahmet Cevdet Paşa'ya özel bir yer tayin etmektedir. Cevdet Paşa'ya bu ayrıcalığı kazandıran ise kendi ismiyle anılan Cevdet Tarihi (1853-1884) adlı eserinin tarihçilik alanında kendi çağında muhteşem bir karaktere sahip olmasındandır. Cevdet Paşa'nın bu eserinde Türk tarih yazımında eleştiriye ve bilimsel yaklaşıma değer vermesinin yanı sıra eserini araştırma eserlere ve arşiv belgelerine dayandırarak inşa etmiş olması en aşikâr taraflarıdır. Eserinin tarihsellik ruhunda İbn-i Haldun var olduğu gibi Fransız aydınlar Michelet ve Tain'in açık etkisini görmek mümkündür.¹⁸

Osmanlı'nın son asrında başta Abdurrahman Şeref Bey olmak üzere, Şemseddin Sami, Hayreddin Efendi, Mehmet Süreyya, Bursalı Tahir Bey, Necip Asım, Mehmet Arif ve Halil Edhem gibi tarihçi ve aydınlar birçok eserler kaleme almışlardır. Yalnız bu dönemde Türk tarihçilerinin konu seçiminde Osmanlılardan önceki Türklerin tarihine de yöneldikleri anlaşılmaktadır. Key'de bu konu seçimindeki değişimin Fransız tarihçi Leon Cahun'un çalışmalarının etkisine bağlamaktadır.¹⁹

Ayrıca Osmanlı'nın son yıllarında başta Ahmet Refik Altınay olmak üzere popüler tarih yazıcılığı alanında da örnekler görülmeye başlandığını vurgular. Büyük Tarih-i Umumi, Hayat Mecmuası ve Türk Yurdu bu dönemin popüler tarih yazımının önemli taşıyıcı mecmualarıdır.²⁰

Key, Türk milliyetçiliğinin Osmanlı'dan Cumhuriyet'e değin geçirdiği serüveni Tanzimat, Genç Osmanlılar ve Jön Türkler geleneğinde aramak gerektiğine işaret eder. Bu geleneğin Cumhuriyet dönemi milliyetçi ve üniter devletçi tarih yazımının da bir anlamda serüveni hükmünde olduğunu düşünür. Aynı şekilde "Divan Edebiyatı"nın yerini alan "Edebiyat-ı Cedid"nin, 20. yüzyılın başlarında "Milli Edebiyat" tarzına dönüşerek Türk Ocakları'nın çalışmalarıyla daha olgun bir somutlaşmaya dönüştüğünü belirtir. Neticede ortaya çıkan gerçek ve ideolojik tanımlama ise "Milli Mefkûre" adlı siyasi ve kültürel değişim modelidir. Bu modelin gelişmesinde gazete ve dergicilik alanında sıkça yayınlanan yazıların da propaganda biçiminde önemli tesirleri olduğunu dile getirir.²¹

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk milliyetçiliğinin kurumsallaşmasında Key, Rusya'dan gelen İsmail Gaspıralı, Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura ve Ahmed Ağaoğlu gibi aydınların çalışmalarının ve düşüncelerinin etkili olduğu kanaatindedir. Bu aydın tipolojisinin ortak yönü Türk tarih yazımına teorik milliyetçiliği daha geniş bir konseptte sunmalarıdır. Bu etkinin en açık örnekleri ise Mehmet Emin Yurdakul ve Ziya Gökalp gibi Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişteki yerli aydınlarda görülür. Özellikle adı geçen bu iki Anadolu kökenli aydın, Cumhuriyet devri siyasi ve kültürel kadroların zihin dünyası üzerinde derin etkiler bırakırlar. Yeni Mecmua, Genç Kalemler, Küçük Mecmua ve Türk Yurdu dergileri de milliyetçi ve ulusçu fikirlerin halka aktarımında önemli görevler üstlenirler. Nitekim bu ideolojik gayretler Tek Parti

¹⁷ Kerim K. Key, *An Outline of Modern Turkish Historiography...*, s. 3.; Kerim K. Key, "Trends in Turkish Historiography", *Report on Current Research on Middle East*, Spring 1957, ss. 39-46.

¹⁸ Kerim K. Key, *An Outline of Modern Turkish Historiography...*, s. 4.; Kerim K. Key, "Trends in Turkish Historiography"..., ss. 39-46.

¹⁹ Kerim K. Key, *An Outline of Modern Turkish Historiography...*, 1954, s. 4-5.; Leon Cahun, *Asya Tarihine Giriş, Toplumsal Dönüşüm Yayınları*, İstanbul, 2014.

²⁰ Kerim K. Key, *An Outline of Modern Turkish Historiography...*, s. 5.

²¹ Kerim K. Key, *An Outline of Modern Turkish Historiography...*, s. 5-6.; Kerim K. Key, "Trends in Modern Turkish Literature"..., s. 318-328.; Mustafa Nihat Özon, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941.

dönemi milliyetçi ve üniter devletçi tarih yazımının kökenlerini oluşturmada adeta birer laboratuvar olma vasfını taşırlar.²²

Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihçiliği Hakkındaki Düşünceleri

Cumhuriyet dönemi resmi tarih yazımının kabul ettiği gibi yeni Türkiye'nin kurtarıcısı ve koruyucusu olarak görülen Mustafa Kemal Atatürk, yeni devletin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda yeniden inşasında büyük bir çağdaşlaşma hayaline sahipti. Atatürk, yeni devletin yaşamasındaki hayati noktalardan birisinin güçlü bir ulus fikriyle donatılmış millettten geçtiğinin farkındaydı. Bu amaçla tarih ve dil çalışmalarına ayrı bir önem vermekteydi. Çünkü homojen bir toplum yapısı yanı sıra birçok sosyal ve siyasal enkazı Osmanlı'dan miras almış olmasından dolayı ancak güçlü bir tarih ideolojisiyle var olan toplumu ulus-devlet ekseninde inşa edilebilirdi. 1923'te cumhuriyetin resmi ideoloji olarak ilan edilmesinden sonra Türk milletinin tarihsel mirasına yaklaşım laik/seküler anlamada bir anlam kazanacak ve bu çerçevede yeni bir tarih anlayışının kurumsallaşmasına gayret gösterilir.²³

Key, Cumhuriyet dönemi modern tarihçiliğinde seçkin bir yere sahip tarihçinin tartışmasız Fuad Köprülü olduğunun altını çizer. Köprülü'nün tarih yazmaya I. Dünya Savaşı'ndan önce başladığını ve bu yıllarda "Milli Tettebular Mecmuası"nın editörlüğünü de yürüten isimdir. Nisan-Kasım 1915 arasında beş sayı çıkartmayı başaran mecmua ulusal tarih çalışmalarını konu edinen bir yayın politikasını izler. Köprülü, daha sonra Türkiyat Mecmuası ki bu dergi İstanbul Üniversitesi Türkoloji Çalışmaları biriminin 1925-1945 yılları arasında resmi yayın organı olma özelliğine sahiptir. 1935 yılında Les Origines de l'Empire Otooman" Adlı eserini yayınlar. Köprülü, Cumhuriyet dönemi tarih ve tarihçiliğine yeni metotlar ve çalışma konularını kazandıran ve birçok eser kaleme alan modern dönemin bir Türk tarihçisidir.²⁴

1931'e gelindiğinde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşu için Atatürk'ün maddi ve manevi desteklerde bulunduğu görülür. Kısa vadede "Türk Tarihinin Ana Hatları" (1931) adlı çalışma yayınlanarak Yeni Türkiye'nin tarihe bakışının ne olduğu bu eserde ifade edilir. Bu çalışmanın yayınlamasından sonra tarihçiler tarafından birçok makale, özgün eser ve ders kitabı "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı eserin çizdiği tarihçilik yapma çizgisi dâhilinde yayınlanır. Bu dönemde tarih yazmanın güçlü bir resmi ideoloji ekseninde yürüdüğü gözden kaçmaz.²⁵

Cumhuriyet dönemi öncesi tarihi yazımında İslam ve Osmanlı Hanedanının tarihini yazmak Türk tarihçilerde baskın bir realite iken, Türk halkı ve bu halka ait tarih ihmal edilmiştir. Bu ideolojik söylemi Cumhuriyet'in siyasi kadroları dile getirirken tarihçiler de kaleme aldıkları eserler ile bunu adeta meşrulaştırdılar. Cumhuriyet dönemi Türk tarihçiliğinde genel olarak tarihçilerin hislerinde yatan gerçek ise tarihte Türkü ulusalcı, üniterci ve milliyetçi bir ideolojiyle yeniden ele almaktı. Tarihçilerin kendilerine tarih yapmak için var ettikleri bu yeni meşru zemine 1932 yılında kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin ortaya attığı "Güneş Dil Teorisi" de destek sağlamaya çalıştı. Bu dönemin tarihçileri revizyonist özelliklere sahip olup İslam ve Osmanlı öncesi Türk tarihine daha fazla ilgi duymaya başlamışlardır. Bir diğer gerçek ise yeni

²² Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 7.; Enver Behnan Şapolyo, Ziya Gökalp: İttihat Terakki ve Meşrutiyet Tarihi, Berkalp Kitabevi, İstanbul, 1943.

²³ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 8.; Kerim K. Key, "Educational Problems In Turkey 1920-1940", By İlhan Başgöz and Howard E. Wilson, Book Review, The American Historical Review, Vol: 74, No: 3, February 1969, s. 1054.

²⁴ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 7-8.; Hasan Akbayrak, Millet'in Tarihinden Ulusun Tarihine: İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Kurumsal Tarih Çalışmaları, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 172.

²⁵ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 8.; Mustafa Oral, Türkiye'de Romantik Tarihçilik: 1919-1940, Asil Yayın, Ankara, 2006, s. 259.

siyasal rejimin, tarihçilere tarih yapmak için sağladığı teşvikin amacı milliyetçi ve ulus-devlet anlayışına hizmet sağlaması hususuyla ilgili idi.²⁶

Modern Türk tarihçiliğinin Cumhuriyet dönemindeki serüveninde diğer önemli bir gelişme ise 1932 yılında İstanbul'da "Türk Tarih Kongresi"nin yapılmasıydı. Kongre sonraki yıllarda beş yılda bir yapılarak bir geleneğe dönüştürülecektir. Kongrenin amacı genel olarak dünya tarihçiliğindeki gelişmeleri takip etmek ve Cumhuriyetin benimsediği ulus-devlet ideolojisine paralel olarak tarihçilikteki problemleri ve hedefleri saptamaya yönelikti. Key, örnek olarak I. Türk Tarihi Kongresi'nde Yusuf Akçura'nın "Tarih Yazmak ve Okutmak" adlı makalesinin bu düşünceyi destekler nitelikte olduğunu vurgular. Ortaya çıkan bu görüntünün içine kapanık ve kısır döngülü bir tarihçiliğin oluşmasına sebebiyet verdiğini iddia eder.²⁷

Tarihçi Akdes Nimet Kurat tarafından kaleme alınan "Ortaçaman Tarih İçin Kısa Bir Bibliyografya" (1934) ortaçağ tarihi için önemli bir kaynak eser olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayınlanır. Kurat, ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nin arşivlerinde uzun yıllar çalışmalar yürüterek, Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel perspektifini analiz etmeye çalışır. Yine bu yıllarda tarihçi Enver Behnan Şapolyo'da eski Türk sanatları, tarihi, müzeleri, mimarisi ve arşivciliği hakkında yazılar kaleme almaktaydı.²⁸

Cumhuriyet döneminde Selahaddin Kandemir "Tarihi Eserleri Araştırma Kılavuzu" (1936) ve M. Turhan Tan "Tarihi Musahabeler" (1937) adlı çalışmalarını tarih metodolojisi alanında kaleme alırlar. Ancak erken Cumhuriyet yıllarında öne çıkan bir başka gerçek ise Batılı/Avrupalı tarihçi ve aydınların eserlerinin sıklıkla Türkçeye çevrilerek tarihin felsefesi ve metodolojisiyle alakalı var olan boşluğun doldurulmaya çalışıldığıdır. Haydar Rifat, Fransız aydın G. Le Bon'un tarihle alakalı çalışmalarını "Tarih Felsefesi" adıyla Türkçeye çevirir. Galip Aytaç ise Langlois ve Seignobos adlı aydınların tarih hakkındaki beyanlarını "Tarih Tetkiklerine Giriş" (1937) adıyla yayımlar. Şükrü Akkaya, "Tarih İlimi ve Tezimiz" (1938) adlı bir risale yayımlar. Bu risale geniş ölçüde E. Berheim'in tarih hakkında beyanlarını kapsamaktadır. Kazım Şinasi "Tarihte Usul" (1938) adlı çalışmasında Fransız tarihçi Gabriel Monod'un düşüncelerini aktarmaktadır.²⁹

Erken cumhuriyet yıllarında yukarıdaki tarihçilerin dışında Hasan Reşit Tankut, M. Ş. Günaltay, İ. Hakkı Uzunçarşılı, İ. Hami Danışmend, Afet İnan, Arif Müfid Mansel, A. Z. Velidi Togan, Enver Ziya Karal, Tayyip Gökbilgin, M. Kemal İnal, M. Zeki Pakalın, Osman Ergin, Faik Reşit Unat, Tarık Z. Tunaya gibi tarihçilerin yanı sıra Halil İnalçık, Şerif Mardin ve Kemal Karpaz gibi daha genç kuşak gerek makale tarzı çalışmalarıyla ve gerekse kitap yayınlarıyla Modern Türk tarihçiliğinin olgun bir seviyeye gelmesinde önemli katkılar yapmaktadırlar.³⁰

Key'e göre Türk tarihçiliği II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ve ABD'ye gönderdiği öğrenci ve tarih araştırmacılarıyla yeni bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Özellikle

²⁶ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 9.; Kerim K. Key, "Walter F. Weiker; The Modernization of Turkey: From Atatürk to the Present Day", The American Historical Review, Vol: 87, No: 3, January 1982, s. 828.

²⁷ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 9.; I. Türk Tarih Kongresi: Konferanslar Müzakere Zabıtları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010, ss. 577-602.

²⁸ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 10.; Enver Behnan Şapolyo, "Tarihi Anıtlar Kaç Kısma Ayrılır", Ulus, 22 Birinciteşrin 1935.; Enver Behnan Şapolyo, "Mimari Anıtlar Nelerdir", Ulus, 25 Birinciteşrin 1935.; Enver Behnan Şapolyo, "Tarihi Anıtlardan Höyükler Nedir", Ulus, 6 Birincikanun 1935.; Enver Behnan Şapolyo, "Tarihi Eserlerden Ananeler Hangileridir", Ulus, 9 Birincikanun 1935.

²⁹ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 10.; Kerim K. Key, "Trends in Turkish Historiography"..., ss. 39-46.

³⁰ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 10-15.; Kerim K. Key, "Trends in Turkish Historiography"..., ss. 39-46.

yeni nesil tarih araştırmacıları konu seçimlerinde, yaklaşımlarında ve kaynakları tahlil etmekteki yetenekleri, diğer bir ifadeyle Batılı tarzdaki yöntemlerle Türk tarihçiliğinin geleneksel kodlarını bir araya getirmektedirler. Bu gerçek adeta yeni dönem Modern Türk tarihçiliğinin oluşmasında bir köprüdür. Örneğin Halil İncelik, Şinasi Altındağ, Kemal Karpat ve Şerif Mardin ABD'de yaptıkları çalışmalarla Türkiye'deki 1950 sonrası yeni nesil üzerinde ulusalcı-milliyetçi ve üniterci tarih algısından kopmalarına neden olmaktadır. Buna karşılık ikame edilen yeni ilkeler ise objektiflik ve öteki olanını da kapsayan bir tarih anlayışının giderek kuvvet bulmasını sağlamaktadır.³¹

Sonuç

Osmanlı siyasal ve gündelik hayatının çalkantılar içinde geçtiği bir dönemde İstanbul'da dünyaya gelen Kerim K. Key buradaki temel eğitimini tamamladıktan sonra 1939 yılında ABD'ye yerleşir. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarını modern Türkiye'nin gelişimi üzerine yapan Key, uzun yıllar Amerika'nın çeşitli üniversitelerinde Türkiye ve Ortadoğu üzerine dersler verdiği gibi değerli akademik çalışmalar da ortaya koyar. Modern Türk tarihçiliğinin ortaya çıkmasındaki tarihselliğe ilgi duyarak, konu hakkında bazı yazılar kaleme alır. Key'e göre Türk tarihçiliğinin Cumhuriyet'e gelinceye kadar taşıdığı kimlik ve tarih yazma algısı İslam ve Osmanlı Hanedanı'nın tarihini yazmak şeklindedir. Bu iki algının Türk milletinin genel ve özel tarihlerinin görmezden gelinmesine neden olduğunu iddia eder. Ancak Cumhuriyet'e geçişle beraber Tanzimat ile gelişen milliyetçi ideolojinin etkisinin bu dönemin tarihçiliğinde üst seviyeye taşındığını varsayar. Bu dönemde kaleme alınan tarihi eserlerin ekserisinde yer alan dil ve yöntem anlayışının milliyetçi, ulusalcı ve üniter yapıyı muhafazaya yönelik olması bir kısır döngü oluşturduğunu düşünür. Ona göre, bu gerçeği yeni yönetimin tüm siyasal olanaklarıyla desteklemesi bu kısır döngünün derinleşmesine neden olmuştur. Ancak Key, Modern Türk tarihçiliğinin ufku Batıya açılan genç nesil tarihçilerin yetişmesi, sosyal bilimlerin diğer alanlarındaki aydınların objektifliğinin sağlanması ve tarih anlayışının öteki olanı kucaklayan bir yöntem anlayışına doğru evrildiğinin altını çizmektedir.

Kaynakça

- Ali Sarıca, "Hüseyin Kami'nin Hayatı ve Eserleri", Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak, 2012.
- Bernard Lewis, "The Impact of the French Revolution in Turkey", Journal of World History, Vol: 1, July 1953.
- Catalog Issue, The American University, Washington, 1967-1968.
- Enver Behnan Şapolyo, Ziya Gökalp: İttihat Terakki ve Meşrutiyet Tarihi, Berkalp Kitapevi, İstanbul, 1943.
- _____, "Tarihi Anıtlar Kaç Kısma Ayrılır", Ulus, 22 Birinciteşrin 1935.
- _____, "Mimari Anıtlar Nelerdir", Ulus, 25 Birinciteşrin 1935.
- _____, "Tarihi Anıtlardan Höyükler Nedir", Ulus, 6 Birincikanun 1935.
- _____, "Tarihi Eserlerden Ananeler Hangileridir", Ulus, 9 Birincikanun 1935.
- Enver Ziya Karal, "Tanzimat'tan Evvel Garphlaşma Hareketleri 1718-1839", Tanzimat, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.
- Ezel Erverdi, Mustafa Kutlu, İsmail Kara, (Yay. Kur.), Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt: 5, Dergah Yayınları, İstanbul, 1982.

³¹ Kerim K. Key, An Outline of Modern Turkish Historiography..., s. 16.; Kerim K. Key, "Trends in Turkish Historiography"..., ss. 39-46.

- Hal Johnson, "Delightful Turk", Berkley Daily Gazette, 10 July 1941.
- Hasan Akbayrak, Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine: İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Ulus-Devlet İnşa Sürecinde Kurumsal Tarih Çalışmaları, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009.
- I. Türk Tarih Kongresi: Konferanslar ve Müzakere Zabıtları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.
- Kerim K. Key tarafından 14 Mart 1954 tarihinde kaleme aldığı mektup, Enver Behnan Şapolyo'nun Kişisel Arşivi'nde bulunmakta olup, kızı Aytek Şapolyo Anmaç'tan 5 Aralık 2012'de alınmıştır.
- Kerim K. Key, "Educational Problems In Turkey 1920-1940", By İlhan Başgöz and Howard E. Wilson, Book Review, The American Historical Review, Vol: 74, No: 3, February 1969.
- _____, "Trends in Modern Turkish Literature", Muslim World, Vol: XLVII, October 1957.
- _____, "Trends in Turkish Historiography", Report on Current Research on Middle East, Spring 1957.
- _____, "Walter F. Weiker; The Modernization of Turkey: From Atatürk to the Present Day", The American Historical Review, Vol: 87, No: 3, January 1982.
- _____, An Outline of Modern Turkish Historiography, Kağıt ve Basım İşleri A.Ş., İstanbul, 1954.
- Lands East; Near and Middle East Magazine, Vol. 5-6., Near East Society, Middle East Institute, Washington, 1952.
- Leon Cahun, Asya Tarihine Giriş, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2014.
- Mustafa Nihat Özon, Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941.
- Mustafa Oral, Türkiye'de Romantik Tarihçilik: 1919-1940, Asil Yayın, Ankara, 2006.
- Robert Cecil Cook, Who's Who in American Education, Washington, 1963.
- Sedat Laçiner, Turkey and The World, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001.
- Social Security Death Index, <http://www.mocavo.com/Kerim-Key-1913-1996-Social-Security-Death-Index/14854248918637889928?> (Erişim Tarihi: 10 Mart 2015)
- Stephen Kotkin, "Robert Kerner and the Northeast Asia Seminar", Volume: 15, Acta Slavica, , 1997.
- University of California, Berkely Kütüphanesi, <http://oskicat.berkeley.edu/record=b15575045~S1> (Erişim tarihi: 12 Mart 2015)
- Yusuf Güneş, "Hürriyet ve İtilafçı Şair Hüseyin Kami", Tarih ve Toplum, Sayı: 43, Temmuz 1987.